

В.М.ШЕРБАКІВСЬКИЙ І ОХОРОНА ПАМ'ЯТОК ПОЛТАВЩИНИ

У науковій та організаторській діяльності В.М.Шербаківського важливе місце займало дослідження та збереження історико-культурної спадщини. Особливо плідною була його праця на цій ниві після повалення самодержавства в Росії.

Утворення Центральної Ради та її курс на проголошення України автономною республікою у складі федерації народів демократичної Російської держави надало пам'яткоохоронній роботі актуального національно-державного значення. Не випадково весною 1917 р. у Києві було утворено Центральний комітет охорони пам'яток старовини й мистецтва на Україні, який прибув до себе функції збереження історико-культурної спадщини, дослідження пам'яток, поширення пам'яткоохоронних знань, розвитку музейної мережі тощо¹. Комітет, що мав статус громадської організації, об'єднав провідних учених пам'яткознавців України. Серед його членів – М.Ф.Біляшівський (голова), М.Л.Бойчук, М.П.Василенко, М.С.Грушевський, М.Г.Бурачек, Д.І.Дорошенко, С.О.Єфремов, М.І.Жук, П.І.Зайцев, Ф.Г.Кричевський, В.Г.Леонтович, В.М.Модзалевський, Г.І.Нарбут, Г.Г.Павлуцький, П.А.Тутківський, Ф.Р.Штейнгель, Д.М.Шербаківський, В.І.Шербина та ін. 12 травня 1917 р. на першому спільному засіданні Комітету його дійсним членом був обраний і В.М.Шербаківський².

Влітку 1917 р. разом з К.В.Моценком, В.О.Щепотьєвим, Л.В.Падалкою та ін. Вадим Михайлович взяв активну участь у формуванні Комітету охорони пам'яток Полтавщини. Незабаром Комітет направив доповідну записку про завдання збереження історико-культурної спадщини до Лубенського громадського комітету, який призначив В.М.Шербаківського комісаром по охороні пам'яток Полтавщини. Щоправда, адміністративних повноважень та фінансової підтримки з боку місцевих органів влади він не отримав. Тому в своїй роботі спирався переважно на громадськість губернії. З метою розширення пам'яткоохоронного активу, В.М.Шербаківський виступав з відповідними лекціями перед слухачами учительських курсів у Миргороді, Прилуках, Хоролі, налягував співробітництво з культурно-просвітницькими гуртками та товариствами. Саме завдяки підтримці громадськості влітку 1917 р. йому вдалося вивезти до Полтавського музею археологічну збірку Горвіця з м.Городища Лохвицького повіту, а восени – провести археологічні розкопки у його маєтку³. На клопотання Комітету охорони пам'яток Полтавщини та В.М.Шербаківського Полтавський громадський губернський

ський комітет асигнував кошти на утримання політичного архіву, за-
відурчим якого був призначений К.І.Ляхович⁴.

Документи свідчать про співробітництво В.М.Щербаківського з
Центральним комітетом охорони пам'яток та утвореним влітку 1917 р.
при Секретарстві освітніх справ Центральної Ради, відділом музеїв
і охорони пам'яток старовини і мистецтва, очолюваним М.Ф.Біляшів-
ським. "До нас доходять звістки про те, - писав йому, наприклад, у
листі від 23 листопада 1917 р. Вадим Михайлович, - що деякі волос-
ні комітети поодобирали від поміщиків колекції старовинної зброї .
Але завдяки крайній некультурності поміщиків (часом і з вищою осві-
тою), ні в наш комітет, ні просто в музей не поступала ні одна
заява про такі вчинки і тому комітет охорони не міг ні до якого во-
лосного комітету звернутися з вимогами присилки таких реквізованих
колекцій до музею. Надалі є гадка звернутися до селянської спілки
з заявою, щоб вона видала циркуляр до своїх спілок і волосних ко-
мітетів про передачу колекцій до музею"⁵.

Жовтневі події 1917 р. у Петрограді та їх відголос на Україні,
загострення тут політичної обстановки - боротьба між більшовиками
та Центральною Радою - все це ще більше активізувало пам'яткоохо-
ронну діяльність учених Полтавщини, в тому числі і В.М.Щербаків-
ського. Не припиняв він її і за гетьманського режиму. Не випадково
саме йому було доручено представляти Полтавський комітет охорони
пам'яток на з'їзді діячів українського пластичного мистецтва⁶.

З'їзд відбувся у червні 1918 р. у Києві. Поміж інших, важливе
місце в його роботі займали й пам'яткоохоронні питання. Зокрема, в
програму роботи з'їзду були включені доповіді Д.В. Антоновича ,
С.О.Гілярова, В.М.Зуммера, Ф.Л.Ернста, М.П.Істоміна, Ф.С.Красиць-
кого, В.М.Модзалевського, Г.Г.Павлуцького, К.В.Широцького, Ф.І.Шмі-
та, Д.М.Щербаківського, в яких ставилися проблеми дослідження та
збереження історико-культурної спадщини України. А в резолюції
з'їзду зазначалося: "З'їзд звертається до різних громадських орга-
нізацій із закликом негайно стати на шлях праці в справі охорони
пам'яток рідної культури від знищення, задля цього реком^{ен}дує Земст-
вам і міським самоврядуванням організувати на місцях нові музеї й
субсидувати вже існуючі. Уряд повинен виробити закон про охорону
пам'ятників старовини і мистецтва з суровими нормами за порушення
його закону, зупинити вивіз цих пам'яток за кордон. З'їзд вважає
необхідним організувати повітові комісії по охороні пам'яток ста-
ровини там, де немає музеїв і товариств, котрі турбувалися б цією
справою і вжити заходів до підготовки кадрів робітників і про освід-

чення народу в ділі розуміння значення пам'яток рідної старовини. З'їзд вважає для цього бажаним ввести в школі курс ріднознавства і додати про те, щоб підручники, по котрим до цього часу викладалася археологічна наука в учбових закладах (семінаріях) були б замінені новими, більш відповідарчими науковим і національним вимогам⁷.

Безперечно, участь у роботі з'їзду мала позитивний вплив на подальшу пам'яткоохоронну діяльність В.М.Шербаківського. Прагнучи залучити до неї молодь, він прочитав ряд лекцій по археології в Українському народному інверситеті та на історико-філологічному факультеті в Полтаві. Їх слухачі вже незабаром стали частими гостями очолюваного В.М.Шербаківським археологічного відділу Музею Полтавського губернського земства, почали виконувати його певні доручення. Вони ж брали участь і в відповідних заходах Українського наукового товариства дослідження і охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. Товариство було утворено в листопаді 1918 р. за ініціативою В.М.Шербаківського, який розробив основні програмні положення та організаційні засади його діяльності. Він же був обраний головою Товариства⁸.

З ім'ям Вадима Михайловича пов'язане становлення ще одного, на цього разу державного, пам'яткоохоронного органу Полтавщини, - губернського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини (губкопмису). Саме В.М.Шербаківський у лютому 1919 р. зробив на засіданні Товариства доповідь про план організації губкопмису. Вік же отримав доручення допомогти щойно сформованому Комітету скласти відозву до населення про необхідність збереження історико-культурної спадщини краю⁹.

Цікаво, що про провідну роль В.М.Шербаківського у становленні й організації діяльності губкопмису вже на початку лютого 1919 р. був добре проінформований Всеукраїнський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини /ВУКОПМИС/, зокрема, заступник його голови Ф.І.Шміт. В листі на ім'я голови ВУКОПМИСУ М.Є.Дадикіна він наголосив на необхідності терміново встановити контакти з Полтавським губкопмисом і особисто В.М.Шербаківським¹⁰. І дійсно, незабаром Вадим Михайлович отримав листа Ф.І.Шміта про основні напрямки роботи ВУКОПМИСУ, що не могло не сприяти виробленню програми діяльності і Полтавського губкопмису.

В.М.Шербаківський неодноразово виконував конкретні пам'яткоохоронні доручення губкопмису. Так, в лютому-квітні 1919 р. він, як експерт губкопмису, працював у складі комісії, що здійснювала ревізію банківських сейфів Полтави. В результаті до музеїв міста

надійшов цілий ряд унікальних предметів художньої та історичної ваги, знайдених у банківських закладах. Зокрема, у Земельному банкові було виявлено речі М.В.Гоголя, в тому числі, його закордонний паспорт 1847 р., власноручні малюнки тощо. Влітку 1919 р. за дорученням губкопмису В.М.Щербаківський виїздив для організації охорони пам'яток в поміщицьких маєтках Лубенського і Пирятинського повітів, опікувався станом знаменитої палеолітичної стоянки в с.Гінці¹¹.

Як засвідчують документи, активну пам'яткоохоронну роботу В.М.Щербаківський проводив і в наступні роки. Він просто не міг стояти осторонь неї, оскільки вважав, що "разом з тим, як нищуться одіж і посуд і всяке начиння, нищиться і та краса, яка зв'язана з старими прекрасними формами і оздобами, нищиться почуття прекрасного, нищиться і та духовна краса, яка наложила своє тавро на усі наші старі речі, нищиться заповід предків, нищиться культура"¹². Тому, фактично, до свого від'їзду за кордон, залишаючись членом колегії губкопмису¹³, робив все можливе, щоб донести до майбутніх поколінь залишений у пам'ятках "заповіт предків".

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів Мовтневої революції, вищих органів державної влади і органів державного управління України /ЦДАЖР/. Ф.2581, оп.1, спр.206.- А.27-28.
2. Там само.- А.11-15.
3. Супруненко А.Б. Археологические исследования Полтавского краеведческого музея (к 100-летию со дня основания). // Археологические исследования на Полтавщине.- Полтава, 1990.- С.16.
4. Записки Українського товариства досліджування та охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині.- Полтава, 1919.- Вип. I.- С.УП-УШ.
5. ЦДАЖР України.- Ф.2581, оп.1, спр.224.- А.1.
6. Записки... -С.УШ.
7. ЦДАЖР України.- Ф.2201, оп.1, спр.585.- А.4-5; спр. 1197.- А.3-4.
8. Записки... -С.ІХ.
9. Там само.- С. X, XIV.
10. ЦДАЖР України.- Ф.166, оп.1, спр.693.- А.161.
11. Записки... -С.105; Щербаківський В. Матеріали до вивчення Полтавщини. З записної книжки подорожнього. // Там само.- С.106.
12. Щербаківський В. Провідник по археологічному відділу Полтавського Народного Музея з коротким описом передісторичного життя

на Полтавщині. - Полтава, 1919. - С. 23.
ІЗ. ДАПО. - Ф. 3154, оп. 2, спр. 4. - А. 7.

20.02.92